

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„Школски Лист“ излази једанпут у месецу. Предплата је за целу годину 1 ф. 50 новчића, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добијају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор.

Бр. 6. У Сомбору, 15. Јунија 1888. Год. XX.

ПРЕДСТАВКА

СРПСКОГ НАРОДНО-ЦРКВЕНОГ ШКОЛСКОГ САВЕТА.

Поднешена земаљ. сабору краљевина

ХРВАТСКЕ и СЛАВONIЈЕ

у погледу ревизије постојећег земаљског школског закона.

У православној цркви се при служби Божијој употребљује стари црквенославенски језик. На том се језику читају све молитве, апостоли, еванђелија, псалми и духовне химне; на том се језику само и домаћа богомоља у српском народу одирава, а тај црквени језик, као што је познато, има своју особену стародревну ћирилску азбуку, свој правопис, своје језикословне особине, са којима се он у многеме од српског језика разликује, те се и тај црквени језик мора у српској народној школи брижљиво учити, а то се само у више седмичних часова, за више година прилежнога вежбања и то само у вероисповедној српској народној школи ваљано постићи даје.

Велики труд око наставе младежи у црквено-славенском језику не може се, по духу комуналних школа свештенику у дужност ставити, него и своје језику морају и могу децу обучавати учитељи и учитељице православне вере, који се опет томе језику и црквеном појању морају најпре у српској народној, а затим у учитељској школи добро научити и упознати се са методичким поступком, који је за ову наставу посјешан и прикладан.

Без црквено славенског језика и црквеног појања и читања на овом језику није можно по пропису православне цркве ни најмање богослужење свршити; те с' тога баш од времена покомунаења српских народних школа у овим краљевинама стижу духовним властима посве оправдане тужбе са свију страна, да свештеници на многим местима нису у стању недељом и празником вечерње, јутрење, па ни саму св. литургију служити, јер нема ко да одговара на јектенија, да чита и поје, а све ово служи на религиозно-морални назадак народа и на упропашћење религиозног и моралног чувства у породицама и у општинама.

И то је управо кардинални разлог, зашто српске народне школе морају бити вероисповедне и за што Срби свуда, где су год, само ону школу за своју сматрају, која у најтешњој унутарњој заједници стоји са

православном црквом. Отуда је и између наука, што се у овој школи уче, на првом месту уз науку вере српски језик с ћирилицом и црквено-славенско читање с' разумевањем и црквено појање на истом језику.

Без ових предмета не могу бити ни српске школе ни српски учитељи зато, што без њих не може бити живота у православној цркви, нити може бити правога религиозног моралног васпитања у народу српском у духу своје цркве, и на темељу вековима освештане и крвљу праотаца наших орошене историчне прошлости народне.

За опстанак и развитак српских народних школа у краљевинама Хрватској и Славонији није довољно оно, што је у §. 4. земаљског закона од 1874. изречена само могућност таквих школа, него ваља одржати и услове практичне могућности таквих школа у овим земљама, као што је то законодавство угарско са обзиром на све признате вероисповести у истој краљевини учинило, а ти су услови :

да се народним вероисповедним школама неускрађују она средства за издржавање, која су им до најновијег времена политичне општине пружале, и која им ове према суразмеру дотичног становништва хоће и могу да дају; да се политичне општине не приморавају на подизање и издржавање опћих пучких школа тамо, где постоје, или где се успоставе, или се изнова оснују добре вероисповедне школе, које су, као што је озго доказано, српском народу неопходно нужне а нанослетку, да се автономни делокруг српских народно-црквених власти у оквиру врховног државног надзора пуноправно и уважава у краљевинама Хрватској и Славонији.

Дужност, коју овај српски народни црквено-школски савет, као од српско народно црквеног сабора постављена највиша школска власт у обсегу митрополије карловачке око одржања и одбране вероисповедних српских народних школа у овим земљама има, даје му слободу, да овом приликом из горе изложене жалбе поднесе високом Сабору краљевина Хрватске и Славоније своју понизну молбу у следећим тачкама :

1. Да се ревизија школског закона од 1874. спроведе с обзиром на закон од 14. свибња 1887. и по томе да се у закон не уводе никакве одредбе, које би стојале у очитој опреци са српском нар. цркв. аутономијом, особито што се тиче школске управе и школског надзора.

2. Да се законом изрече да се све оне српске народне школе у Хрватској и Славонији, — које су до 1874. године а местимице и доцније до најновијег времена биле вероисповедне, а затим су било из којег узрока у оће пучке школе обраћене, — имају пуноправно повратити у своје првобитно стање, и одмах се прогласити за вероисповедне српске народне школе, па ставити под автономну народно-црквену управу.

3. Да се све оне српске народне школе, што се налазе у дворишту Божијих храмова православне цркве или покрај парохијских и филијалних цркви, или за које се иначе докаже, да су од православно црквених општина основане, одмах поврате у посед православних црквених општина и прогласе за вероисповедне српске народне школе. То исто да се учини

и са оним народним школама у бившој војничкој крајини, у којима је чисто српско или већином српско становништво.

4. Да се у другим помешаним политичним општинама и местима, где има бар једна четвртина Србаља, и где они то захтевају, законом дозволи установљење вероисповедне српске народне школе.

5. Да се у опште политичним општинама на вољу остави, да могу потпомагати, подизати и издржавати вероисповедне школе.

6. Да они становници једне политичне општине, који издржавају добро уређену своју вероисповедну школу, не буду обвезани прилагати на издржавање опће пучке школе у том месту или у другим местима исте општине.

7. Да се законом земаљским ујамчи, да се здања, закладе и добра православним српским вероисповедним школама намењене, ни у којем случају не смеју на друге цјели употребљавати: него само на цјели православних вероисповедних српских школа.

8. Да се законом призна јавност свима вероисповедним српским народним школама; даље

9. да благоизволи Високи Сабор одлуком високу земаљску владу упутити, да већ сада срп. учит. школи у Г. Карловцу подели право јавности у смислу поновљених представака овог српског нар. цркв. школ. Савета;

да постављање епаркијских школских референата за вероисповедне срп. нар. школе у оним дијецезама православним, које ее у Хрватској и Славонији налазе, непречи; даље

да се читанке у опћи пучким школама приреде са избегавањем свега онога, што је у овој понизној представци међу тегобама споменуто, и најпосле

да се учење вероисповедних предмета у колико би у опћој пучкој школи више од 20 православне деце било, постави способан учитељ православне вере, иначе ову дужност да има вршити дотични парох ове вере уз саразмерну награду од политичне општине.

Према овде изложеним захтевима имали би се у досадањем школском закону од 1874. §. §. 3. 4. 6. 11. 24. 25. 26. 27. 28. 54. и 81. и још други непробитно изменити и у опште цео закон тако устројити, да не стоји ни у задњој опреци са автономним правом православне цркве, и да омогући васпитање и наставу младежи српске у духу православне вере и своје српске народности.

Потписани српски народно-црквени Школски Савет потпуно је уверен, да — ако се понизна ова његова предсаавка од Високог Сабора краљевина Хрватске и Славоније у достојан обзир узме и уважи, и ако се овом приликом према горућим вероисповедним и моралним потребама српског народа у Хрватској и Славонији и са обзиром на автономна права тога народа школски закон краљевина Хрватске и Славоније преустроји, па се тим могућност даде, да српска народна школа у овим земљама поново оживи, ојача и процвета; — да ће се тим не само тим начином лепа слога и истинита љубав између два братска племена, између Хрвата и Срба, за навек учврстити и одомаћити, на опште благо једног

и другог народа и на праву срећу и постојано благостање заједничке нам миле домовине.

Из седнице срп. прав. нар. цркв. школ. Савета држане у Ср. Карловцима 14. (26.) Априла 1888.

Герман Анђелић с. р.
цариграх.

ПОД КАКВИМ БИ УПРАВИТЕЉЕМ МОГЛА ШКОЛА НАЈБОЉЕ НАПРЕДОВАТИ?

(За награду.)

III.

Наш је народ сиромашан. Материјална оскудица све га већма дави. Некадањи капитали скоро су се растопили и ми постајемо све сиромашнији. Шта је томе узрок — није место овде да истражујемо. Тек факт је да тврдња ова постоји. Та материјална болест наша, многоме је узрок, те не можемо правилно у друштву да се развијемо. Јер где год се помисли на напредак какав, одма запнемо и за најдрастичнију жицу нашу — за питање материјалног стања нашег. А школа као да је у тиме највећи камен спотицања. Нешто се за све друго најлакше бринемо, и за све друго често немилице истресамо џепове наше, али чим дође у питању школа и њен напредак ми одма клонемо; не осећамо се добро; срце нам се стегне и — сваки њен напредак отискујемо од себе. Постајемо конзервативни и признајемо правилност постојећег стања.

Узмимо само овај случај. Колико се пута већ довикивало: ако се наше учитељство материјално обезбеди и од сваке могуће животне оскудности ослободи, да ће нам у том случају школе у многоме коракнути и напредније постати. Глас се дизео са свију страна, а допирао је већ и до неба. Па колико се успело у томе? Учитељство наше пати још и данас од материјалне трзавице. Породица му још и данас није ниуколико збринута. Што има неколико случајева о којима би се дала повољна реч рећи, али у главном учитељство је наше непрестано слабо збринута. Где му се пружа плајашка наплата од 300 фор. минимума, зар то није јадно и жалосно; нити му је довољно да живи, нити да мре! Како поред такве тврдоће наше да и помислимо на даљи углед и напредак школин?! А ради смо ипак напредну и угледну школу. Па кад смо ради, онда немојмо мађијски поступати према њој. Будимо јој издашни и

матерински расположени. Па ма да нас материјална оскудица ~~стеже~~, али добром вољом и истрајношћу могли би смо ипак много урадити. А то би био пут и начин да се повољно реши и питање местног управитеља школског.

Као што се тражи спрема за учитељско место, тако исто ваља да постоји законско наређење и за место управитеља школског. Разлика би једино била у томе, што на управитељско место не би могла компетовати нова снага н. пр. свршени приправник учитељски, него личност, која је више година у школама народним делала; која је са свога теоретичног стручног знања, као и практичног рада на гласу постала. Свака већа и имућнија општина са више учитеља дужна би била засебног управитеља издржавати. Све друге мање општине и лошијег материјалног стања по више њих здружене издржавале би по једног управитеља, коме би седиште било у подручним му општинама где би хтео. Управитељска плата би била једнака платама учитељским, али и једног и другог са пристojним минимумом а на право процентуалне повишице после извесног броја година службовања. Он би водио сву нужну администрацију. Осим тога у прописано време морао би школе походити. У њима не по један два ли часа пробавити, него у свакој по цео дан. Ту пажљиво мотрити на рад учитељев; о свему уредно белешке би водио; чешће и сам за углед учитељу радио би поједине предмете. Седмичне би конференције са учитељима држао. Ту би изнашао своје приметбе односно добрих и хрђавих страна у раду сваког појединог учитеља; с њиме би све то братски и зналачки расправљао и на тај начин наставу школску би унапређивали. Уз такову стручну управу и надзор опростила би се школа наша и од установе полгодишњих и годишњих испита као и оних седмичних и месечних прописаних. Једино и то у најгорем случају одржавао би се јаван свечан распуст школски; то би више угледа школи стицало, него данашњи силни испити поред незналица управитеља школских. Само би се на тај начин школа наша уздигла и настава унапредила. Угледа би стекла како у народу нашем тако и на страни. А уверени будимо да би још нешто постигли. Сваки учитељ би се својски зарео у рад свој. Видео би да посао свој не може шлендријански обављати, него разумно и савесно. Тежио би дакле и сам да се у струци својој што већча усаврши. Збирао би себи теоретичног знања и примењивао ба га у праксу да вештаком свога рада

постане. А томе би још припомогла и та околност, што пред собом види отворено поље, које га аванзовању привлачи и које му разлика и гласа стиче. А нема сумње, да то не би било једно средство више да се учитељство наше подстакне на живљи и истрајнији рад. И онда, али само онда, кад би се до таковог стања дошло — не би смо морали обесити органе наше о врбе па сести и кукати и — непрестано мудровати : како да нам школа најбоље процвета, и истраживати начин како да нам најбоље напредује. . . . „Учитељев посао треба да надзиравају и управљају људи његове струке, који ће то чинити човечно и зналачки.“ Тако др. Д и т е с. Па пођимо дакле у име божије тим путем! . . .

Признајемо да ово питање овде није потпуно исцрпљено. Дало би се о њему још много опширније писати. Али држимо да је језгра ту. Према томе држимо да је и с овим доста речено и на постављено питање тачно одговорено. — ☞ ☞. —

НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ И ЊИХОВ МЕТОД.

III.

Наука о настави — методика — никада несме изгубити из вида цел наставе. Та је цел, која садржи у себи највећу задаћу свеколиког васпитања : „у истини природно развијање људи.“ За то је ту учевно градиво као средство. Да би то средство могло одговорити својој задаћи, нужно је, да га ученик потпуно схвати и разуме т. ј. да постане његовом својином ; а то ће бити тек онда могуће, ако наставни предмети постану подстрекачем његовог душевног живота. У детета је душевни развитак непрекидан и душевне се снаге непрестано развијају и множе. Да би се то код ученика постигло, мора се одабрати такво наставно градиво које је схватљиво дечијем духу ; и изабрати најбољи облик, у којем ће се деци то представити и најбољи начин којим ће се то деци давати, како би добивено знање могло постати њихова трајна својина, и да га могу после самостално употребити и према разним околностима прилагодити.

Гледе саопштавања науке деци имају се узети на ум ови главни momenti :

Ток наставе, згодан избор и распоређење самог учевног градива према душевној снази ученика.

Облик наставе, т. ј. начин којим се саопштавају деци та знања што опет мора удешено бити према снагама ученика.

Најпосле долази у и потпуно владање учевним градивом и одавност којом треба да је зачињено свако предавање или саопштавање учевног градива, јер само ово може да побуди ученика на пријемљивост.

Држимо, да неће бити згорег ако учинимо неколико примедаба на све ове горње услове без којих се не да ни замислити добра настава.

Свака радња ако ће се добро да уради мора имати напред зготовљен свој план и редостав, којим се има неки посао да ради; иначе радећи без распоређеног реда не може тај посао бити ни добар ни потпун. У толико је већма важнији тај распоред рада при настави, без којег ни најбољи методичар не може ту свој посао добро и коректно обавити. Распоред наставног градива је компас, који не да учитељу да се изгуби у мору ситуација, нузгредица и површности, него му показује прави пут, на којем му се такорећи само казује, шта треба да чини. Распоређај наставног градива како оног недељног тако и оног за сваки час, није баш тако лако склонити и саставити, а иште се од учитеља не само да мора скроз познавати наставно градиво него мора узети у обзир физичну и душевну јачину ученика, које пред собом има. Баш ово психолошко понављање детета чини да је распоређај наставног градива тешко створити, пошто индивидуални развитак људи није једнак.

И ток наставе не може ићи по једном калупу, него и ту има више путева, који се према суштини наставног градива бирају. Кад учитељ са ученицима посматра какав предмет у целини па прелази на поједине делове његове онда се тај пут наставе зове аналитичан. Ако се пак посматрају прво поједини делови па тек из ових стварају целину, то се тај начин зове синтетичан.

Развитак човечијег духа особито у младо доба иде понављено више тим другим путем, који води са делова целини, из особеног на опште, од угледа к појму; за то је и за нар. школу тај пут згоднији и употребљивији. Али се при настави и онај први начин мора подједнако употребљавати и неговати.

И облик наставе је вишестручан па и њега треба имати пред очима не само при подели и распоређају учевног градива него и приликом сваке лекције и код сваког предмета. Овде ток наставе долази у везу с обликом исте а овај опет учевним методом.

При наставном облику ваља особито пазити: како учитељ саопштава својим ученицима наставно градиво и како то ученик појима, схваћа. По овима се дакле облик наставе дели: на спољашњи и унутрашњи облик.

Унутрашња облика има у три правца, који се битно један од другог разликују. Ако ученик својима чулима схваћа наставу онда је то облик посматрања; или настава буди у детету представе представљајући облик; или се најпосле побуђују појмови — појмајући облик. Настава у нар. школи највише треба да употреби посматрајући и претстављајући. Међу тим учитељ се мора пазити да деца се вежбају у стварању појмова јер облик посматрања не употребљује се њега ради, него за то да се њиме створе добре представе из којих се образују појмови.

Спољашњи облик наставе је двојак. Наиме учитељ може мисли које треба да постану својина ученика ставити пред њих ради схваћања у целини а то бива путем саопштавања; или их пак може изнети пред децу у крњем непотпуном облику, захтевајући од ученика, да он скривену мисао сам изнађе и изговори а то је начин питања. Потеже су саопштавање и питање два спољашња облика наставе.

Питање је недовршена реченица, којој не достаје главна мисао и коју треба да ученик пронађе. Да би пак ученик на питање одговорити могао, мора се то питање тако удесити, да ученик одговор наћи може из своје душевне својине којом влада. За то су питања врло важно наставно средство јер наводе ученика на саморадњу и размишљање.

Сам пак одговор учеников биће јасна сведочба колико је ученик схватио дотичну мисао и дотично наставно градиво; или што је још главније, видиће се, колико је учитељ вешто настављао у томе предмету своје ученике. Начин саопштавања је много лакши и за учитеља и за ученика. Овде се износи пред децу готово градиво и готове мисли и деца су просто на слушање упућена. Али код питајућег је облика то сасвим обратно. Овде се потстрекава ученик на мишљење и на осуђивање.

За то при питајућем начину много се више времена изгуби него при саопштавајућем, али на то не треба да рачунамо, јер у ствари овај облик наставе обилато награди то изгубљено време.

Но питајући облик само ће онда бити од праве користи, ако се умесно и целисходно употребљује, а то је само тако мо-

гуће, ако су питања чиста, јасна кратка разумљива а по садр-
жини одговарају моћи и схваћању ученика.

Најпосле мора ваљан ток и згодан облик наставе стојати у
свези с духом наставе, без којег сва настава не вреди ништа.
Дух наставе управља се како према ученицима тако и према
природи самога предмета, а појављује се у томе, како учитељ
примењује градиво у већој или мањој мери оне живахности коју
учитељ приликом наставе развије, и најпосле у оној жаркости,
љубави и оданости коју учитељ према настави осећа и свагда
на видик износи. Овде дакле долази у прочеље настави душевне
особине и расположеја учитељев, са којима он задобија ученика
за схваћање наставе или их од тога отуђује.

Свака добра настава стоји у тесној свези са учитељевом
индивидуалношћу, па с тога учитељ мора бити јасног мишљења,
ревностно се приправљати за наставу, јер све ће га то учинити,
да постане окретан и способан.

Не може се тражити добра настава у школи, у којој учи-
тељ не влада потпуно са учевним градивом, кад се не приправи
за свако предавање и наставу. Не треба ни да се спомене, да
треба учитељ да је здрав, трпељив, весео, да има јасан говор а
особито да зна добро наставни језик.

Најпосле решење добре и јасне наставе лежи у љубави са
којом учитељ о своме позиву мисли. Које учитељско звање није
ништа друго него начин, којим себи леба стиче, и који своје
дужности немарно и зловољно отпавља само за то, што га на
то неки трећи гони, у томе тешко да ће се распламтити онај
свети огањ, који једино оспособљује учитеља, да с радошћу
обавља свој и овако већ тежак позив и да живи не за себе него
за своје ученике. Са свим ће друкчије бити с оним учитељем,
који своје звање сматра као најлепшу прилику, у којој ће своје
услуге с највећом готовошћу и радошћу своме народу пру-
жати моћи.

А. Р. П. учитељ.

ДОМАЋЕ ВАСПИТАВАЊЕ.

(Одговор г. М. Нешковићу.)

IV.

(Свршетак.)

Г. Нешковић има да каже „на завршетку још две три о самом об-
лику“ моје књиге. Њему се не допада, што сам ја изабрао облик *поука*,
он би волео, да сам израдио књигу у виду *писана*, као Е. Беме, те онда

облик „поука“ не би био „са свим сличан школским књигама“ (а нарочито мојој „Науци о васпитању“ I.) за које треба „припомоћ дотичних наставника.“ За доказ овоме, наводи са стр. 110. једну изреку, која се односи искључиво на „*посматрање лених слика*“, па и њу генерализује и протеже на *целу књигу*, која има 9 табака, и вели да се у њој не казује српским материма, „како да поступају у овој, или оној *важитно-поучној* прилици.“ Из тога онда изводи, да „за то та књига не може ни одговорити *постављеној задаци*“.

Шта да одговорим на то ?

„Матица Српска“ расписала је стечај за дело о домаћем васпитавању два пута : 1878. и 1879. године. Ја нисам хтео да радим на том прве године, очекујући, да ће написати такво дело који од учитеља, што пишу књиге за децу основне школе, као н. пр. г. Нешковић, и да ће се то дело примити. Али, пошто тога није било, ја се пријавим *друге* године, и моје дело буде *примљено*. — Ја сам тада био и хонорарни професор педагогике у вишој женској школи; и та околност утицала је на мене, те сам књигу наменио и „за употребу у *вишим девојачким школама*“, као што стоји на насловном листу и у предговору. Као професор педагогике у учитељској школи, имао сам на уму при писању књиге и *учитељску школу*, као што је и то забележено опет и на насловном листу и у предговору, где сам казао изречно, да се у „учитељској школи може ова књига употребити као *ушутство за предавање у I. разреду основне школе*.“ С обзиром на те две околности, и с погледом на то, што сам књигу написао за „*образовање српске матере*“ (а то ваљда неће бити неписмене жене, па ни оне, које су училе само 2—3 разреда основне школе), — ја сам изабрао начин *поучавања и ушутивања*, као најпрактичнији за све те прилике, којима сам *наменио* књигу. Из тих разлога, ја сам по могућности давао свуда *целину*; обично при завршетку сваког чланка наговештавао сам оно, што стоји у свези са дотичним темама, и ако иде у школско васпитавање.

Г. Н. *није хтео* да разуме *тај план*, и за то ми замера и за облик и за много што шта, које сам унео у књигу само ради *попуније* схватања целокупног васпитавања. Он више цени писма Бемова, која управо и немају облик писама (н. пр. онакав, као што је у „Емилу 19. века“), у којима нема јасна *прегледа садржине* и у којима нема ни једна четвртина оне садржине, о којој сам ја говорио у мојој књизи.

Па ипак моје „Поуке у васпитавању“ нису тако тешке, да их не би могла разумети образована девојка или жена — без наставничке помоћи; а нису ни са свим личне на школској књизи у опште, ни мојој „Науци о васпитању, књига I.“ посебице. За доказ овоме ево у *кратко* садржаја једне и друге књиге :

Садржај „Поука о васпитавању“ : I. О васпитавању у опште. II. О чувању и неговању здравља дечијег. III. О усавршавању деце у поштењу. IV. О усавршавању деце у знању. (А. О познавању природе. Б. О познавању друштва човечијег.) V. О усавршавању деце у осећању лепоте. VI. О спремању деце за користан рад. VII. О држању реда при васпитавању деце. — Завршна реч.

Садржај „Наука о васпитању, I. књига“: Увод. А. О целима васпитања: I. Поштење. II. Звање. III. Осећање лепоте. IV. Рад. — Б. О средствима васпитања: I. О здрављу телесном. II. О здрављу духовном: а) О непосредном васпитавању: 1. О одржавању реда. 2. О образовању воље. б) О посредном васпитавању: 1. Материја поставе. 2. Форма поставе: 3) Распоред наставе. 3. Методика наставе. 8. Наставна средства.

Према овом прегледу нека пошт. читаоци пресуде, да ли постоји „јака сличност у погледу распореда обе књиге,“ — као што тврди г. Н. — Па баш и да постоји, „јака сличност,“ то нити би био грех, нити би било чудо, — кад обе књиге говоре о *васпитавању*, и кад су обе од једног писца.

А да ли моја књига одговара постављеним *задакама* (јер има три задаће, а не једну, као што тврди г. Н.), — то је пресудила „*Магица Српска*“, кад је на основу два *реферата* (од г. г. професора Петра Радуловића и Аркадија Варађанина) *наградила* та дела, и то је пре г. Н. изрекла *савесна и неуристрасна* критика, онда кад је *књига изишла* (у „Српској Зори“ од професора Мите Петровића и у „Истоку“ од Јеврема А. Илића.)

Завршујући моју рецензију г. Н. поменуо је „*искрени братски обавештај*“; а у почетку рецензије обећао је „*поштеној критици*“ пред „општим, неумитним судом јавног мњења“. — Хвала му на таквом „братском обавештају!“ Кад је он мени слао неко своје дело на оцену, он онда није тражио, да ја ту оцену тако „братски“ напишем и да је штампам у „Летопису“ (па да и ја добијем награду за њу), као што је он „братски“ поступио са својом оценом према мени. — А да ли је доиста „*поштена*“ критика г. Нешковића, то нека оцене пошт. читатељк овог мог одговора — на основи свега што сам горе изложио.

V.

Да завршим и ја мој одговор!

Седам годиним је протекло, од кад сам писао „Поуке о васпитавању деце у родитељској кући.“ За то време ја сам — разуме се — стекао *више искуства* у погледу и на домаће и на школско васпитавање, и проучавао сам по више и теорију васпитавања и оне *науке*, на којима се она оснива (особито науку о развиту и физиолошку психологију); а нарочито сам тражио, не бих ли нашао што год ново у том. Па опет, после свега тога, ја нисам могао увидети, да је погрешна она основа, које сам се држао при писању поменутих „Поука“. А основа је овде та, да се у првом периоду младости човекове (првих седам година), који се у духовном понајвише на *вежбању чула у проматрању* и на стварању прстих конкретних представа — из стварних осећаја, који се добијају чулним проматрањем, и од чести на стварању сложених конкретних представа или стварних опажаја. — Може бити, да сам где год премашао ту цел при упућивању на рад у основној школи; али ја сам свуда избегавао генерализацију и апстрактацију, као и логичко памћење (у строгом смислу) знајући добро (и пре, као и сада), да то није никако за децу пре другог периода младости (од 8. до 15. године.)

Из тога излази само по себи, да је *интелектуално* васпитавање управо темељ свима осталим правцима — (само је телесно или органско васпитавање у првој години најважније.) А ко то не увиђа, и ко не допушта интелектуално васпитавање у горе обележеном смислу, тај нема и развојетна појма о васпитавању у опште, нити о психо-физичким и физиолошко-психолошким законима, по којима се оно управља.

Г. Нешковић није добро схватио ту моју *полазну тачку*, те је тражио у мојој књизи оно, чега у њој *нема*, нити га сме бити — према горњем гледишту. А да је оно гледиште оправдано, то доказују и радови најславнијих педагогичара — Коменског и Песталоција, које г. Н. такође осуђује, због истог гледишта, и ако се оно потврђује наукама, како су оне сада развијене.

Према овоме, ја не могу да разумем побуде, које су руководиле г. Нешковића у његовој рецензији. — По обичном схватању, оцењивач би требао да стоји на вишем, ил бар ма једнаком *научном* ступњу са писцем, чије дело оцењује, или би требало да је још бар са искуствене стране, — па да његова оцена има *вредности*, и можда таква критика помакне до тичну науку за један корак напред. Али овде се то невиди; јер г. Н. није ни схватио моје дело онако, као што је у истини, и његова критика нема никакве — ни *научне* ни *практичне* — вредности.

И с тога, ваљда нећу имати потребе, да одговарам ни на његову критику мога предавања „*О механизму у школској настави*“, које сам држао 1880. год. у београдском учитељском збору (отштампано из „Школског Листа“), које је било удешено за тадашње прилике осн. школе у Србији, као што сам чуо, такође критикује г. Н. у „Летопису „Матице Српске“; јер, судећи по критиковању мојих „Пока о васпитавању“, не могу се надати објективној рецензији ни тога предавања које не обухвата ни пуних 11 листова.

На послеску, изјављујем, да ми је врло непријатно, што сам приморан, да на овај начин почнем мој рад у часопису, који врло много ценим, и то у „Летопису „Матице Српске“, којој сам и лично обвезан.*)

У Београду, 18. Јануара 1887. год.

Др. ВОЈИСЛАВ БАКИЋ,
професор учит. школе.

*) Овај чланак (одговор) послао сам, у почетку 1887. године, уприви „Матице Српске“ — с молбом, да га — у „интересу *истине и правде*“ — штампа у свом „Летопису.“ Ну сазнао сам (приватним путем), да је књижевни одбор Матичин одбио моју молбу за то, што је, вели, одговор сувише полемичке природе. — Ја мислим, да то није довољан разлог; јер ја овде нисам писао неку надану расправу или неки чланак за наград, него сам *бранио* моју књигу, и то бранио сам оно дело, које је *Матица* тражила, и ком је књижевни одбор досудио расписану *награду*. Бранио сам га од неоснованих нападаја, — које је исти књижевни одбор примио у Летопис (па још и наградио!) А написао сам одбрану — не толико због себе, колико због имена и угледа „Матице Српске.“ Па и да допустим, да је овај мој одговор оштар, опет се не може тврдити, да у њему има нешто, што би наружило Летопис, кад би се у њему штампао одговор. — При решавању о примању или непримању тога одговора, ваљало је имати на уму и то, да сам ја изазван и нападнут, и то, као што се види из одговора, са свим неправедно. А неправично је поступио и књижевни одбор, тим што је примио нападај на дело, које би управо и он сам морао бранити, пошто га је одобрио и наградио, а није примио одбрану, за коју одговара сам писац.

УПУТСТВО ЗА НАСТАВУ

у србском језику у трећем разреду народне школе.

(Свршетак.)

II. Раширене реченице.

Главни задатак граматичне наставе у III. разреду је упознати децу са простим реченицама, а кад се то постигне, онда ваља упознавати децу и са раширеним реченицама и то у III. разреду само са оним реченицама, у којима се подлог разјашњује са означањем или присвајањем, и у којима се прирок одређује на питање како ко ради? или у којима радња прелази на какав предмет.

Раширење подлога показује се овим начином: учитељ напише на табли ову реченицу: „*ђак пази*,“ на пита децу. Шта је то? — (Реченица.) Које је у тој реченици подлог? (ђак.) Затим продужи питање овако: Пази ли сваки ђак у овој школи? (Не пази.) Какав ђак пази? (Добар ђак пази.) Кад деца ову реченицу прочитају, учитељ пита какав ђак пази? (Добар ђаћ пази.) Децо! ми смо сад овде подлог разјаснили и тачније означили, и то са којом смо га речи тачније означили? (Са речи „*добар*“.) Каква је то реч добар? Придев. Јесте, децо, то је придев али овде се тим придевом боље означава реч „*ђак*“, и зато зовемо тај придев овде у овој реченици *означање*. Овако се поступа са реченицама: „Добра ученица учи. — Добро дете слуша. — Мали Милан поје. — Јарко сунце сија. Вредни људи раде“ итд.

Одређење прирока на питање: како ко ради?

За ово имамо примере у српском буквару под насловом (стр. 55) *Како ко ради?*

Наставни је поступак овај: Учитељ напише на табли ове реченице: „Коњ трчи *брзо*“ (Реч „*брзо*“ ваља подвући.) — Во иде *лагано*. — Дете седи *мирно*. — Коњи трче *брзо*, а волови иду *споро*. — Пси лају *јасно*, а овце блеје *мукло*. — Зечеви беже *јак*; пужеви миле *лагано*. — Орлови лете *високо*; врапци полећу *ниско*. — Туча удара *оштро*; снег пада *милтаво*. — Месец сија *бледо*; сунце светси *јасно*. — Славуји певају *мило*; жабе деру се *ружно*. — Добри ђаци уче *радо*. Вредне девојке раде *певајући*.“ Код сваке реченице посебице пита учитељ: Које је подлог? Које је прирок? — Затим: Како трчи коњ? (брзо). Реч „*брзо*“ одређује већма прирок и долази на питања *како?* и *њоме* се изјављује начин, којим се нешто ради.

Раширење простих реченица са предметом на питање *шта ко ради?* Ради тога писати ваља на табли појединце неколико реченица, у којима је глагол прелазан и. пр. Сељак оре. — Зидари зидају. — Млилари мељу. — Пекари пеку. — Пошто деца погоде које је подлог и прирок, пита ће учитељ даље: Шта оре сељак? (Оре *њиву*). Шта зидају зидари? (*кућу*). Шта мељу млилари? (Мељу брашно.) Шта пеку пекари? (Пеку *хлеб*.)

Реч којом се показује шта ко ради је попуђење прирока, на питање шта ко ради; и зове се у реченици предмет.

Примедба. Овде изложено градиво је довољно да се њиме забављају ученици трећег разреда.

У српским школама у Угарској осим тога могу се овакова вештабања и са простим и раширеним мађарским реченицама предузимати.

ШКОЛСКЕ ВЕСТИ.

Први зрачак надежде. Честито свештенство србско протопрезвитерата кирилско-глинског поднело је конзисторији горњокарловачкој и земаљском сабору хрватско-славонском две важне представке, у којима се својски узима за оснивање православних вероисповедних школа и за установљење недељних вероисповедних школа у свима парохијама дијецезе горњокарловачке. У првој представци описује се једно стање православног србског народа у Хрватској крајини, који нема својих вероисповедних школа а мора да последњи новчић свој прилаже на издржавање назови „обћих пучких школа“ у којима деца уче познавати и љубити римску цркву и св. отца папу и св. бенедикта и фрањевце и некакву Мару крижарицу, итд. и поздрављати своје родитеље и свештенике с речима : „Фаљен Исус и Марија,“ а о својој цркви погрешно уче да се она одцепила од римокатоличанске. У другој представци ишту честити ови свештеници, да се установе недељне вероисповедне школе србске у свакој парохији, у којима ће парох у недељне и празничне дане од 8—10 часова пре подне поучавати младеж молитвама и црквеном појању, као што је то било у обичају тамо за време бивше војничке крајине!

Дај Боже, да сав народ србски у Хрватској и Славонији прегне око оснивања вероисповедних свакидашњих и недељних школа и да делом докаже да су му србске вероисповедне неопходно школе нуждне и да само такве школе имати жели!

Званична визитација. Привремени гл. школски референт Н. Ђ. Вукићевић отишао је 5. Јунија на пут, ради прегледања нар. школа и ради држања испита у вишим дев. школама у Панчеву и у Новом Саду.

Испити за учитељско оспособљење. У србској учит. школи Сомборској држаће се испити за оспособљење од 20—23. Јунија о. г. под председавањем благородног госп. Стевана В. Поповића шк. референта. Члан испитне комисије је најпречастнији г. Љубомир Купусаревић прота Сомборски.

Годишњи испити у сомборским србским школама У Сомборској вишој девој. школи држаће се испити на Иван-дан 24. Јунија после подне и 25. Јунија пре и после подне. У основним школама сомборским држаће се испити од 26. Јунија до 30. Јунија. На Петров дан обавиће се свечано „Благодареније.“

Избор управитеља. Србска црквена общтина у Старом Бечеју избрала је за местног управитеља евојих србских народних школа отличног учитеља и вредног сурадника овог листа г. Стевана Жекића. На избору овом честитамо славној общтини Бечејској.

Некролог.

Милан Недељковић учитељ у В. Бечкереку. Збор србских вероисповедних учитеља у В. Бечкереку објављује тужну вест, да им је неумитна смрт из братског круга отргла врлог и незаборављеног садруга Милана Недељковића, који је $18/_{25}$. Маја о. г. у два сата по подне у 69 ој години труднога живота свог у вечност се преселио. Тело покојниково је 14.

Маја у 5 сати после подне у св. успенском храму у Б. Бечкереку свечано опојано а затим на тамошњем такозваном томашевачком гробљу матери земљи предано. Вечан му спомен!

Павле Станичков учитељ надаљски родом из Стапара преминуо је у првој половини месеца Маја у Харкању, камо је отишао био да у купатилу лека потражи; сахрањен је на србском гробљу у Шиклошу.

Гђа Емилија Јовичића рођ. Маргаритовића добра сузруга пречастног Јована Јовичића свештенођакона и вероучитеља у србским народним и у вишој девојачкој школи Сомборској, после дужег тешког боловања представила се у 26-ој години живота свог, Маја 27-ог у Сентандреји, а следећег је дана у вече после свечаног опела у саборној цркви тамошњој уз велико саучешће народа сарањена на православном гробљу у Сентандреји у породичној гробници. Бог јој дао у рају насеље!

Христина Кириловићева отлична ученица I. разреда срб. учит. школе сомборске преставила се 2. Јунија о. г. у Новом Саду код својих родитеља.

Разно.

Припомоћ учитељској сирочади. Краљ. угарски министар за богочаст и јавну наставу наредио је, да се из држ. учитељског мировинског фонда по 100 фор. у име годишње припомоћи издаје двома сиротама деци покојног Младена Трифуновића учитеља србског у Ђурђеву.

Изложба ратила у Сомбору. Земљоделско друштво жупаније Бачке приредило је изложбу ратарских стројева (ратила) у Сомбору. Изложба је ова отворена на светли четвртак 28. Априла. Изложени су парни стројеви за вршење, најновије сејалке; справе за кошење и купљење сена; разноврстни плугови са једним и са три раоника; справа за лучавање скорупа од млека и брзо готовљење масла итд. — Уједно су изложени столарски послови из радионице казненог завода судског у Сомбору. На изложби овој присутни су били и изасланици краљ. србског министарства за земљорадњу г. г. Вељковић и Спасић.

Нове књиге.

Уредништву овога Листа достављене су следеће књиге на приказ:

„О српском језику“ написао Јован Живановић. Издање српске књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду 1888. год. Цена 1 форинта.

Летопис „Матице Српске“ уређује А. Хаџић. Књига 153. 1888. год. Свеска прва. У Новом Саду српска штампарија дра Светозара Милетића. Садржај: I. Стара и нова психологија од професора В. Вујића. II. Грађа за географију Црне Горе, написао Живко Драговић III. Хамлет краљевић, превео др. Л. Костић. IV. Govop y cлaвy дpy Јовану Суботићу о светом Сави 1888. године од А. Хаџића; V. Опет неколико поучних игара прибрао професор М. Медић. VI. Књижевност. Петрљ Петровић Његошљ. Оцена М. Димитријевића. VII. Гласник из србског и словенског света. VIII. Читуља. Др. Ђорђе Натoшевић од Н. Ђ. Вукићевића. IX. „Матица Српска“ изводи из записника књижевног одбора.

„Српске народне песме“ скупно их у Срему и за штампу удесио Григорије А. Николић I. Издање српске књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новоме Саду 1888. године. Цена 90 новчића.

„Модни Свет“ илустроване новине за женско одело и ручни рад излази у Београду сваког I. и 15. дана у месецу. Први је број изишао 15. Маја са позивом на предплату. Цена је на целу годину 20 динара; на по године 10, а на четврт године 5 динара.

ЈАВНА ЗАХВАЛНОСТ.

Госп. Стева Мишковић учитељ у Срп. Итебеју, знајући за моје бедно материјално стање као приправника, својим својским заузимањем скупно ми је у месту учитељавања свога код тамошњих племенитих душа суму од 12 фор. и 70 новчића.

Свима племенитим приложеницима — и понаособ господину скупљачу, овим се из све душе моје јавно захваљујем.

Сава Горњански,
приправник II. године.

У Сомбору 4. Јунија 1888.

УПРАЖЊЕНА УЧИТЕЉСКА МЕСТА.

— Траже се учитељи православне вере на комуналним школама у Горњим Средицаж котара беловарског, у великој Чрешујевици котара Ђурђевачког, у Грубишном пољу котара истога имена, — свуда је плата 350 форинти стан, с вртом и огрев; даље у граду Веловару тражи се подучатељ православне вере с платом од 400 форинти и у име стана 100 форинти, и у великој Далччевици котара грубишнопољског с платом од 280 форинти уз стан, врт и огрев. Рок до 30. Јунија ове године по новом календару.

— У Вјелени тражи се учитељ и учитељица на србској основној школи. Плата је учитељу 600 форинти и ако је вешт за коровођу 50 форинти награде од певачког друштва. Плата учитељице је 400 форинти и слободан стан и огрев. Молитељи могу бити само Срби православне вере, који су на србској учитељској школи оспособљени. Учитељ је дужан у цркви појати и децу појању црквеном обучавати. Првенство има онај који је са учитељицом ожењен. Рок до 1. Јулија о. г. Молбенице с доказима шаљу се србском православном црквено-школском одбору у Вјелени.

— На православној србској основној школи у Костајници упражњено је мјесто учитеља са годишњом платом од 360 форинти 4 хвата дрва и стан у нарави, предност имају који су вешти ноталном пјенију уз посебну годишњу награду од 40 форинти. Дотични компетенци ако су вјешти вођењу црквено-школских рачуна; — добивају награду од 20 форинти. Осим горе наведене сталне плаће и награде има још те нузгреднице које у натјечају нису уврштене. 1. Дужност учитеља јесу: подучавати децу у наукама како то школски закон прописује. 2. Сваке неђеље и празника сву децу србску, и овдашњу грађанску школу полазећу од 8 до пола 10 сати пре подне у црквеном појању подучавати. 3. Учитељ имаде како у парохијалној цркви тако и капелама када богослуженије тамо буде појати и децу доводити. 4. Код сваког сировода има учитељ је позват буде као појач функционирати уз награду од 1 фор. Молитељи имаду за постигнуће горњег мјеста своје ваљано подређене молбенице са сведочбама о учитељској способности ма које препарандије као и о понашању подписаном председништву најдаље до 30. Јуна непосредно приносати. Председништво срп. прав. цркв. општине. У Костајници, дана 17. Маја 1888. Председник Шаја Драгомиловић.

 Да би могао „Школски Лист“ и даље излазити умољавију се многобројне општине и г. г. учитељи, који Лист примају, да нам што пре предплату за ову годину, а односно и дугове од прошле године пошаљу. Иначе нећемо бити у стању ни идуће бројеве на време издавати.

Администрација „Школ. Листа.“

Издаје и уређује: НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.

Штампарија Ф. Битермана у Сомбору.